

מאי טעמא? (55)

ראשו. (3)

כד-א כל דבר שהוא עושה כדי לנטורינהו מגנבים ועכברים — טפוי (1) עדיף להם מבזיונם, כיון שהוא מוזהר על שמירתן. (2)

והיבא מנח להו?

אמר רבי ירמיה: בין כר לכסת — שלא כנגד

מקשה הגמרא: למה אסר רבי ירמיה להניחם כנגד ראשו, והא תני רבי חייא: מניחן בכובע, בכיס של התפילין, ומניח את הכיס תחת מראשותיו! ובהכרח דהיינו אפילו כנגד ראשו, ששם צריך שיהיה התפילין בכלי בתוך כלי, אך שלא כנגדו אינו צריך להניחם בכובע. (4)

כלי, ולהלן נברר אם הכר מצטרף לכיסוי שני]. וכן דקדק הראש יוסף מלשון הרמב"ם [ד כד "עמו במטה", וכ"כ פמ"ג משב"ז מ ד]. אולם הב"י נקט שאם אינו רוצה לשמש אינו נחשב כ"אשתו עמו", וכן ביאר הפני יהושע בדברי שמואל, שעוסק באינו רוצה לשמש, ובאמת אינו מצריך כלי בתוך כלי.

55. רבינו יונה ביאר שאין דרך האמוראים לחלוק על ברייתא, אלא בדבר שהוא בדקדוק המצוות כגון זה שהוא משום שמירה. והפני יהושע ביאר ששמואל סמך על הברייתא לעיל שמפני העכברים שבו ותקנו שיכניס תפיליו בידו לבהכ"ס אף שיש בכך בזיון, ולמד שהוא הדין להניח תחת מראשותיו לשמירה אפילו כשאשתו עמו.

1. מדברי רש"י [ד"ה כל] משמע שתיבת "טפוי" נסובה על ה"עדיף", וכך ביארנו בפנים. אולם מדברי הריטב"א [סוף כג ב] מבואר שנסובה על "לנטורינהו", כי היא הסיבה שהתיר שמואל אפילו תחת מראשותיו [וכן לא למרגלותיו], כי "שם הם משומרים ביותר".

2. כך הוסיף רש"י [שם], ויתכן שבא ליישב מה שהקשנו לעיל [יח א הערה 16] על דעת הרמב"ם [ס"ת י יא] שההשומר על ס"ת ומתיירא מליסטים לא ירכב עליו בכדי להצילו.

ולכאורה "נטירתן עדיפי להו מבזיונן", ובהכרח שטעם זה שייך רק בתפילין שמוזהר על שמירתן.

3. רבינו יונה ביאר שיש בדין זה ג' חילוקים. א. כנגד ראשו גם כשאין אשתו עמו אסור, ואפילו כלי בתוך כלי. ב. שלא כנגדו ואשתו עמו צריך כלי בתוך כלי. ג. שלא כנגדו ואין אשתו עמו, די בכיסוי הכר. והב"י דן בדעת הרמב"ם באופן זה, והב"ח דקדק מהגמרא שגם באופן זה צריך כלי בתוך כלי, ומג"א [מ ג] דחאו, ואכמ"ל.

עוד כתב רבינו יונה שכליין עם כיסוי הכר נחשבים כשני כיסויים, וכן למד המג"א [מ ד] מתוס' [ד"ה והא, מובא בהערה הבאה]. אך הרמב"ם [תפילין ד כד] נקט שצריך כלי בתוך כלי חוץ מהכר. [וראה בה"ל מ ד"ה ואם].

4. כך ביארו תוס' רבינו יונה והריטב"א. והט"ז [מ ג] תמה אם כן למה נצרך הכובע למסקנא שאינו נגד ראשו. ולכן ביאר שהקושיא לרבי ירמיה שלא הזכיר כובע והיינו שאם אין אשתו עמו מניח את התפילין עצמם "בין כר לכסת" שלא כנגד ראשו, ומשמע שכנגד ראשו אסור אף בשני כיסויין, ואילו רבי חייא מתיר כנגדו בשני כיסויין.

והקשו תוס' למה לא תירצו שרבי חייא דיבר במי שאשתו עמו, שגם שלא כנגד ראשו צריך

מתרצת הגמרא: דמפיק ליה למורשא דכובע — לבר. שמושך את קצה הכיס החוצה שלא כנגד ראשו, ובקצה זה נמצאים התפילין.⁽⁵⁾

בר קפרא צייר להו היה צורך את תפיליו בכילתא, שהיא היריעה הפרוסה מסביב למיטה, ומפיק למורשהון — המקום שבו קשר התפילין בולט⁽⁶⁾ — מן הכילתא, לבר — כלפי חוץ ממקום המיטה.

רב שישא בריה דרב אידי מנה להו ארשיפא, ספסל קטן, ופרים סודרא עלוייהו.

אמר רב המנונא בריה דרב יוסף: זימנא חדא הוה קאימנא קמיה דרבא. ואמר לי: "זיל אייתי לי תפילין", ואשכחתינהו בין בר לכסת שלא כנגד ראשו, והוה ידענא דיום טבילה של אשתו⁽⁷⁾ של רבא הוה, ושימש באותו לילה מיטתו, והבנתי ששלחני כדי לאגמורן הלכה למעשה כשמואל, שהתיר אפילו אשתו עמו, הוא דעבר.

בעי מיניה רב יוסף בריה דרב נחוניא מרב יהודה: שנים שישנים במטה אחת כשהם ערומים⁽⁸⁾ — מהו שזה יחזיר פניו לצד

להניחם בכובע כדי שיהיו כלי בתוך כלי. [ראה מהרש"א פנ"י ונחלת דוד שדנו בכוונתם].

והצל"ח הקשה לאידך, למה לא תירצו שרבי ירמיה דיבר באשתו עמו [שבו עסקו שמואל ורבי חייא] ולכן מניחו שלא כנגד ראשו דוקא.

5. ביאר הפני יהושע שאע"פ שהכובע הוא רק כלי אחד, כיון שחלקו תחת מראשותיו מועיל לשמרו מגנבים ועכברים, מותר להניחו שם אפילו אשתו עמו, וכן נקט המג"א [ג] שכל הכובע היה מחוץ לכר, ונחשב ככיסוי בכלי אחד. והט"ז לדרכו ביאר שה"כובע" לא נצרך כדי להתיר כנגד ראשו בכלי בתוך כלי, אלא ככלי אחד חוץ למראשותיו, וכנגדו אסור גם בב' כיסויים, וראה הערה הבאה.

6. כך פירש רש"י [ד"ה ומפיק], והט"ז [שם] הביא בשמו שבליטת התפילין בכיס ניכרת כמורשא. והרא"ה פירש דהיינו הקציעה, שבה בתי התפילין.

והט"ז ביאר שכל הכובע תחת הכר, אלא שהחלק שבו התפילין יוצא חוץ למראשותיו, ואף שהשמירה היא רק מפני שחלקו תחת ראשו, שעל ידו מרגישם, אין הכר מספיק וצריך גם כובע, כיון שכנגד ראשו אסור אפילו כלי בתוך

כלי.

7. כך פירש רש"י [ד"ה יום], וכתב הב"י [רמ] שמכאן המקור שצריך לפקוד את אשתו בליל טבילה. אולם רבינו יונה ביאר שהיה יום טבילה של רבא, "שטבל לקריו ושימש מטתו שמנהגם היה לטבול כשהיו משמשים מיטותיהם", ובפשטות כוונתו כביאור הרשב"ץ שטבל כדין בעל קרי לעיל [כב ב], וכן ביאר מעדני יו"ט [ה] שהעדיפו פירש זה כי האשה צנועה ומעלימה זמן טבילתה, אך האיש אחר ששימש אינו מעלים. אולם לשון "מנהג" ומה שהקדים טבילה לתשמיש מורה שכוונתו למנהג הטבילה קודם תשמיש [הביאו אליהו רבה רמ ו], ראה נודע ביהודה [תנינא יו"ד קיז].

8. תוס' [ד"ה שנים] נקטו שמדובר בשוכב ערום, ולכן כתבו שרב יוסף סבר שרואה ערות עצמו מותר לקרא, או שדן באופן שחצץ בבגדו בין לבו לערוותו.

אמנם רש"י לא הזכיר כאן שהם ערומים [כמו שפירש בע"ב ד"ה חוצץ], ודקדק מכך במקור חיים שלדעתו אף אם לבושין בכותנותיהם לא יקראו ק"ש, אלא בהפסק טלית אחרת ביניהם.

אחד⁽⁹⁾ ויקרא קריאת שמע, וזה יחזיר פניו לצד השני⁽¹⁰⁾ ויקרא קריאת שמע?⁽¹¹⁾

אמר ליה הכי אמר שמואל: ואפילו אשתו עמו במיטה יכול לקרוא.

מתקופה לה רב יוסף: איך דייק מדברי שמואל, שכוונתו לומר "ואפילו אשתו" ולא מיבעיא אחר אתו במיטה? והרי אדרבה, רק באשתו התיר כי היא כגופו, וכיון שרגיל בה אינו בה לידי הרהור, ולכן אפשר להקל, אבל,

אחר — לאו כגופו הוא, ואסור לקרא עמו במטה!

מיתובי: שנים שישנים במטה אחת — זה מחזיר פניו וקורא, וזה מחזיר פניו וקורא.

ותניא אחריתי: הישן במטה ובניו ובני ביתו בצידו — הרי זה לא יקרא קריאת שמע אלא אם כן היתה טלית מפסקת⁽¹²⁾ ביניהן⁽¹³⁾. ואם היו בניו ובניו ביתו קטנים —

9. רש"י [ד"ה ואפילו] כתב שפנים מול פנים פשיטא ליה שאסור, כי יש הרהור נגיעת ערוה על ידי אברי תשמיש. ולכאורה תמוה, שהרהור בפני עצמו אסור אף שלא בשעת ק"ש. ואמנם הריטב"א לא הזכיר הרהור אלא "נגיעת ערוה" סתם. [וראה ב"ח ורש"ש אם רש"י נסוב על אשתו או על אחר].

ובלבבוש ובשו"ע הגר"ז [עג] מבואר שהטעם שאין קורין ק"ש בנגיעת ערוה הוא משום שגם חשש הרהור נחשב כ"ערוות דבר", ויתכן שזו כוונת רש"י, שהאסור רק בנגיעה שיכולה להביא להרהור, וכן משמע בביתאור הגר"א [עד יא] שמגע הכיס אינו אסור כי אין בו משום הרהור, וראה באר היטב [שם] ולהלן נרחיב.

ובפמ"ג [א"א עג א] דקדק מלשון "מחזיר פניו" שפנים מול פנים אסור אפילו אם אינן נוגעים, וכן פסק המ"ב. אך החזו"א [טז ו] תמה כיון שראשם חוץ לטלית ולבם מכוסה למה יאסר, ונחלקו אם האיסור רק מפני הנגיעה בפועל, או שחשש נגיעה נחשב ערוה, [וראה בהערה הקודמת שהמקור חיים אסר אפילו בלבושים].

10. כתב הכסף משנה [ק"ש ג יח] שצריך שיחזירו שניהם אחוריהם זה לזה, ולמד מכך מחצית השקל [עג א] שאם רק אחד החזיר

פניו, שניהם אסורים לקרא, וראה פמ"ג. אך הגר"א דקדק מלשון "מחזיר פניו" שדי בחזרת פנים של אחד.

11. כתב הפמ"ג [משב"ז הקדמה לסי' עד] שהנידון לקורא ק"ש או מדבר כל דבר שבקדושה, אך הרהור מותר, חוץ משומע כעונה שנחשב כדיבור. וראה בה"ל [ס"ס עג].

12. כתב הרמב"ם [ק"ש ג יח] שצריך שתפסיק ממתניהם ולמטה, ובביתאור הגר"א [עג א] דימה דין זה לערוה שלו, ומשמע שדי בכיסוי במקום ערוה, וראה באפיקי מגינים שאין צריך לכסות השוק כי דרכו להיות מגולה באיש [שו"ע ד כא].

אך בבה"ל [ד"ה ממתניהם] צידד שכאן אינו משום כיסוי ערוה גרידא אלא משום חשש הרהור, והוא שייך גם עד סוף גופו, וכדלהלן שאסור בעגבות נוגעות משום הרהור, אף שאינם ערוה, וכן נקט בערוך השלחן.

והמג"א [עד ט] נקט שאם בשרו למטה ממתניו נוגע בשל חברו למעלה ממתניו, מותר. והחזו"א [שם] כתב שגם הנוגע בידיו בחברו למעלה ממתניו, מותר, [אך באשתו אסור].

13. כתב הב"י שעם טלית מפסקת מותרין לקרא אפילו פניהם זה לזה, [והוסיף פמ"ג דהיינו כשחוצץ לבו מערותו וראשו חוץ לטלית].

(14) מותר.

מפסקת ביניהן! הרי שגם עם אשתו במטה אסור לקרא.

אלא מאי אית לך למימר: כשהוא עם אשתו במטה לרב יוסף מחלוקת תנאי היא — לדידי נמי בין כשהוא עם אשתו ובין עם אחר (16), מחלוקת תנאי היא.

אמר מר: זה מחזיר פניו וקורא קריאת שמע.

מקשה הגמרא: והא איכא עגבות דהיינו האחוריים של שניהם, והם נוגעים זה בשל זה (17). ונמצא שבשרו נוגע בערוה ואיך

בשלמא לרב יוסף שהתיר באשתו ואסור באחר, לא קשיא: הא ש"מחזיר פניו וקורא", מדובר באשתו עמו, ואילו הא ש"לא יקרא אלא אם היתה טלית מפסקת ביניהם", באחר [ו"בני ביתו" אינו כולל את אשתו].

אלא לשמואל שאינו מחלק — קשיא:

אמר לך שמואל: ולרב יוסף מי נחיא? והתניא: היה ישן במטה, ובניו ובני ביתו במטה [ואשתו בכללם] (15) — לא יקרא קריאת שמע אלא אם כן היתה טליתו

14. הרמב"ם [ק"ש ג יח] והטור [עג] נקטו שההיתר בקטנים רק כשמחזיר פניו, אולם באור זרוע [ח"א קלג] כתב שאפילו ערוותן נוגעים זה בזה מותר, וכתב הב"י שדבר תימה הוא להקל כל כך, ובפרי חדש השיב שכך משמעות הברייתא שמדובר בפנים מול פנים, ובאופן זה גדולים מועילה להם טלית וקטנים מותרים בלעדיה, ובלשון לימודים דחה שלשון הברייתא "אלא אם כן היתה טלית" באה ללמד שבגדולים לא מועילה החזרת פנים כמו בקטנים, וראה גם במאמר מרדכי וברכי יוסף.

ובמשנה ברורה כתב שאפילו אם החזיר פניו אם ערוותו נוגעת בבשר בניו אסור. והחזו"א דן אם ערוות קטן אסרת, וכתב עוד שעם בניו קטנים מותר גם כשפניהם זה לזה, ובלבד שתהיה ערוותם מכוסה.

15. הפני יהושע ביאר שהמקור לחלק בין הברייתות הוא משום שבברייתא הראשונה שנינו שהם "בצידו" והיינו שאר בני ביתו שאין הדרך לשכב עמם בקירוב בשר, ולכן חילקה בין גדולים לקטנים. אך כאן שנינו שהם עמו "במטה" ומשמע שאשתו עמם, ולכן לא מצינו בה חילוק בקטנים.

16. כך פירש רש"י, ותמה מהר"ץ חיות הרי עם אשתו האיסור חמור יותר [שהרי שמואל אמר "אפילו אשתו"], ואם כן יתכן שהברייתא אסרה רק באשתו, ומנין שהתנאים נחלקו גם באחר. אמנם, מפשטות לשון הברייתא מבואר שהאיסור בין עם "בניו" ובין עם "בני ביתו" [דהיינו אשתו, ראה תוס' ד"ה והתניא, גליון הש"ס ומצפה איתן].

17. כך פירש רש"י בתוספת ביאור הפני יהושע, ולפי זה ראיית הגמרא מהפרשת חלה, היא שעגבות אינם ערוה ואין בהם "לא יראה", ולכן גם הנוגע בהם יכול לקרא.

אך הרשב"א הבין מדברי רש"י שהנידון משום ראיית עגבות חברו, ותמה על כך שהרי מחזירין פניהם, ועוד, שאינו דומה להפרשת חלה שבה הנידון על בעגבות שלה עצמה. ולכן ביאר שהנידון שלא תועיל חזרת פנים תחת סודר אחד, כיון שאילו היה כנגדו היה רואה עגבותיו, וכך הפרשת חלה אילו נחשבות ערוה היה אסור לברך כשהן מגולות במקומה אף שאינה רואה בפועל.

ובשם הראב"ד פירש, שאיסור "לא יראה"

יקרא קריאת שמע?

מתרצת הגמרא: מסייע ליה לרב הונא. דאמר רב הונא: עגבות – אין בהם משום ערוה. (18)

לימא מסייע ליה לרב הונא: האשה יושבת וקוצה לה חלתה ערומה ומברכת על הפרשת חלה, מפני שיכולה לכסות פניה התחתונות בקרקע. אבל לא האישה, לפי שאסור לברך כשערוותו מגולה. והרי גם כשהיא יושבת על הקרקע אין פניה התחתונות מכוסות, אלא די בכך שאינם גלויים, אך עגבותיה

הרי הם גלויים, ומדוע היא יכולה לברך – בהכרח שעגבות אין בהם משום ערוה. (19)

תרגמה רב נחמן בר יצחק (20): כגון שהיו פניה של מטה טוחות [צמודות ודבוקות] בקרקע, ונמצא שגם עגבותיה מכוסות. (21)

אמר מר: אם היו בניו ובני ביתו קטנים – מותר.

ועד כמה?

20. ביארנו כפשוטו שרב נחמן בר יצחק דוחה את הראיה לרב הונא, ומעמיד את הברייתא באופן שגם עגבותיה מכוסות, והיינו כשיושבת בעפר תיחוח שעולה ומכסם מהצדדים.

אך הגר"א [יו"ד שכח ג] הוכיח מדברי הרמב"ם [ק"ש ג יח, בכורים ה יא] שהראיה אינה נדחית, ורב נחמן בא רק לבאר שאין איסור משום ערוה כי פניה טוחות, ובמצב זה העגבות נראות, אך הן אינן אוסרות כי אין בהם משום ערוה [וכן מבואר ברע"ב חלה ב ג, וברש"י ד"ה וקוצה, ש"פניה" מכוסים, וראה אליהו רבה עד ה]. וראה חזו"א [טז י].

21. כך פסק הטור [רו] וביאר הבית יוסף שעגבות נחשבות ערוה, כי אין הלכה כרב הונא, ו"כמבואר בסי עג". וביאר המג"א [שם ה] שכוונתו לאיסור לקרא כש"בשר שניהם נוגעים זה בזה" והיינו אפילו עגבות, וכל האיסור בק"ש הוא משום ערוה.

ומשמע מכך כנ"ל: א. שאיסור הרהור רק משום ערוה, שאל"כ מה הראיה להפרשת חלה, והרי בק"ש יש איסור משום הרהור. ב. שהאיסור בערוה רק כשמביאה להרהור, כי אילו משום ערוה גרידא, למה כשנוגע בעגבות אשתו מותר.

הוא שאחר הרואה לא יראנה, והיינו שלא תהא ערותו מגולה כשאומר דבר שבקדושה, [ואינו איסור על הקורא לראות ערות אחר לפניו], והנידון אם עגבות עצמו נחשבות ערוה, אך כשנוגע בשל חברו אסור משום הרהור, ואילו בשל אשתו אפילו נוגע מותר, [והיינו משום שהאיסור בעצם הנגיעה בערוה, אלא משום שמביאה להרהור, וכמבואר לעיל [הערה 9].

18. משמע כי אף שנגיעה בעגבות גורמת הרהור [כי לרש"י הוא הצד לאסור בערוה], אין איסור אלא כשנגרם מנגיעת ערוה, וכמבואר שההרהור הוא מגדרי האיסור של מגע ערוה. אך כבר הבאנו [בהערה 12] שבבב"ל [ד"ה ממתניהם] כתב שיש איסור בנגיעת עגבות משום הרהור, אף שאינם ערוה, וראה הערה 21.

19. לכאורה תמוה הרי אם הערוה מאחוריו מותר, ולמה תאסר משום עגבות. והחזו"א [טז ב] הוכיח מכך כדעת הש"ך [יו"ד ר א] שאף אם "לבו רואה את הערוה מותר לקרא ק"ש" [לדעת רש"י להלן כה ב] אם ערותו מגולה אסור, וראה דברי הראב"ד בהערה 17, ופמ"ג [משב"ז עד א ד"ה באופן], ולהלן הערה 79.

רבא?

אמר ליה: אטו כולחו הלכות אלו בחדא מחתא באריגה אחת מחתינהו [נארגו]?

אלא: היכא דאיתמר שהלכה כשמואל איתמר, והיכא דלא איתמר — לא איתמר. (23)

אמר ליה רב מרי לרב פפא: שער שעל הערוה שהיה יוצא מחור שבבגדו — מחו? האם הוא נחשב כערוה עצמה [שהיא מכוסה]. (24)

קרא עליה רב פפא בלשון ביטול "שער, שער". והיינו, מהיכי תיתי שיחשב שיער זה כערוה.

אמר רבי יצחק: טפח (25) באשה — ערוה.

אמר רב הסדא: עד שיגיע הזמן שהם ראויים לביאה — תינוקת בת שלש שנים ויום אחד, ותינוק בן תשע שנים ויום אחד.

איכא דאמרי: עד שיגיעו לזמן שאדם מתאווה להם — תינוקת בת אחת עשרה שנה ויום אחד, ותינוק בן שתיים עשרה שנה ויום אחד (22).

אידי ואידי, תינוק ותינוקת — עד כדי [יחזקאל טז ז] "שרים נכונו ושערך צמח".

אמר ליה רב כהנא לרב אשי: התם, לגבי שימת התפילין מתחת למראשותיו, אמר רבא: אף על גב דאיכא תיובתא דשמואל — הלכתא כוותיה דשמואל.

הבא, לגבי קריאת שמע כשאתו עמו במיטה [שהתיר שמואל] — מאי פוסק

רב אשי לחומרא, וראה מאמר מרדכי שדחאו.

24. המג"א [עה ב] נקט כפשוטו שמדובר בשערו של הקורא, והנידון הוא אם שער ערוה נחשב ערוה. וראה חזו"א [טז י] שהשער כולו ודאי ערוה, והנידון רק משום שאין לו ראייה גמורה דרך הנקב, אך אם רואה דרך נקב גדול, אסור.

ובאור זרוע [ק"ש קלג] גרס כאן "שער יוצא לה בבגדה", והביא ביאור רבינו חננאל שהנידון בשער אשה, שרק שער ראשה נחשב ערוה כבשרה ולא שער שבשאר הגוף.

25. הב"ח ביאר ששיעור טפח הוא כשיעור בית התורפה, והיינו משום שסבר שהאיסור משום קריאה לפני ערוה ממש, ואפילו בלא ראייה, כגון שעוצם עיניו, אך להלן נביא שדעת הרשב"א [וכ"פ השו"ע] שהאיסור משום הרהור, ונמצא שרבי יצחק סבר שאין הרהור אלא בטפח

22. כך נפסק בשו"ע [עג ד] ובמשנה ברורה דייק מהרמב"ם שקטנים שאינם בניו אסור אפילו הם פחות מט' שנים, אך מדברי הרמ"א [עה ד] הוכיח להקל. והחזו"א [טז ט] הכריע לאסור.

23. הרי"ף והרמב"ם [ק"ש ג יח] פסקו שהלכה כרב יוסף שבאשתו די בחזרת פנים, ואין צורך בהפסק טלית אלא בשאר בני ביתו או באחר, וראה צ"ח ברכי יוסף ונחלת דוד שביארו כיצד פסקו כאמורא נגד ברייתא.

אך רבינו יונה הביא שרבני צרפת פוסקים לחומרא, שאף עם אשתו צריך חציצה, וכמבואר בברייתא, כי אף שאמורא יכול לשבש ברייתא, כשאומר דין מסברא ונמצאת ברייתא להיפך, מסתבר שאילו היה יודע עליה לא היה חולק.

והפרי חדש דקדק מרש"י [ד"ה הכא] שהלכה לחומרא, שהרי ביאר כי ספיקו של רב כהנא הוא אם הלכה כשמואל, ועל כך פשט לו

לומר לך: כל המסתכל באצבע קטנה של
אשה האסורה עליו בביאה כדי להנות
מראיה זאת⁽²⁷⁾ — כאילו מסתכל במקום
התורה;

אלא: באשתו אמרו ולקריאת שמע. שאסור
לקרותה כנגד טפח גלוי במקום שדרכו
להיות מכוסה,⁽²⁸⁾ אבל כנגד אשה אחרת
אסור אפילו מגולה פחות מטפח בבשרה⁽²⁹⁾.

דנה הגמרא: למאי נפקא מינה אם הוא
נחשב כערוה אף שאינו ערוה ממש?

אילימא ביחס לאיסור לאסתכולי בה [כשהיא
אשת איש, או גם בפנויה כשהיא נדה⁽²⁶⁾]?

והא אמר רב ששת: למה מנה הכתוב
בפרשת הביזה שהביאו ממלחמת מדין
תכשיטין שבחויז, כמו צמיד, עם תכשיטין
שבפנים, כומז, ששמים אותו כמסגר לבית
הרחם?

[ולמסקנא היינו דוקא באשתו].

26. רש"י [ד"ה לאסתכולי] כתב "אם אשת
איש היא", וכ"כ להלן [סא א ד"ה נודמנה וד"ה
אחורין]. וראה שו"ע [אה"ע כא א, וב"ש שם ב]
שגם בפנויה אסור מדרבנן. והפמ"ג [משב"ז עה
א] העיר שאילו מותר להסתכל בפנויה הרי היה
אפשר לתרץ שרבי יצחק בא להשמיענו בפנויה,
שאסור לקרא ק"ש לפניה. ועוד כתב [שם ב]
שפנויה נדה בכלל ערוה.

27. לשון השו"ע [אה"ע כא א]: "המסתכל
אפילו באצבע קטנה של אשה ונתכוון להינות
ממנה כאילו הסתכל וכו'", ומשמע שראיה
גרידא מותרת, וכן נקט הב"ח [או"ח עה]
וכדלהלן, וראה אגרות משה [או"ח ח"א מ].

28. רבינו יונה הביא בשם רב האי גאון
שאסור לקרא כנגד טפח מגולה בכל אשה, ואין
בה אלא איסור הסתכלות אך ראיה בעלמא
מותרת, ולדבריו נמצא שהגמרא העמידה את
דברי רבי יצחק ב"אשתו ולק"ש" כי בשאר נשים
יש איסור הסתכלות אפילו באצבע קטנה, ורק
באשתו, שאינו אסור להסתכל בה, חידש רבי
יצחק שאסור לקרא נגד טפח מגולה שבה.
והעלה מכך במרומי שדה שגם בק"ש האיסור

הוא רק בהסתכלות, כי אילו גם ראיה אוסרת,
נמצא שבכל אשה יש חידוש לענין ק"ש, והיה
ראוי לומר רק "אלא לק"ש".

אך הב"ח [עה] כתב שגם ראיה אוסרת
בק"ש, ולביאורו כוונת רב יצחק היא ש"אפילו
לאשתו לק"ש", והיינו כי באשה אחרת האיסור
משום שראיה בעלמא אוסרת בק"ש, [וראה לשון
הרמב"ם והטור בהערה הבאה], והפמ"ג
[משב"ז א] למד מדבריו שאם קרא נגד טפח
באשה אחרת אינו חוזר, שאל"כ הרי היה צריך
להשמיענו חידוש זה באשה אחרת.

29. כך ביארו הגהות מיימוניות [ק"ש ג אות ס]
ראבי"ה [ברכות עו] ורוקח [שמה], והפרי
חדש דקדק כך ממה שלא אמרו רק "אלא
לק"ש", והחזו"א [טז ז] דחה שהכוונה "אפילו
לאשתו".

אך הרשב"א הביא שהראב"ד ביאר שגם
באשה אחרת האיסור רק נגד טפח במקום צנוע
שבה, והיינו מקום שדרכה לכסותו [וראה הערה
הבאה]. והב"ח דקדק כן מלשון הרמב"ם
והטור שכתבו שהאיסור "אפילו באשתו"
ומשמע שגם כשאינה אשתו האיסור דוקא
בטפח. [והיינו משום שהאיסור בק"ש הוא אפילו
בראיה, והיא כנגד טפח. כי רק הסתכלות להנאה
נאסרה אפילו באצבע קטנה].

אמר רב חסדא: שוק⁽³⁰⁾ באשה⁽³¹⁾ נחשב ערוה, לענין הסתכלות באשה אחרת,⁽³²⁾ ובאשתו לענין קריאת שמע⁽³³⁾. שנאמר [ישעיהו מז ב] "גלי שוק עברי נהרות". וכתוב בפסוק שלאחריו [ישעיהו מז ג] "תגל

ערוהך וגם תראה חרפתך", ומשמע ש"שוק" נקרא "ערוה".
אמר שמואל: קול באשה ערוה, שנאמר [שיר השירים ב יד] "כי קולך ערב ומראך נאוח".
ודבר המעורר תאוה אסור מדין ערוה.⁽³⁴⁾

30. הרשב"א כתב שרב חסדא חידש כי שוק באשה נחשב "ערוה" אף שדרכו להיות מגולה באיש, כיון שבאשה צריך לכסותו, ולכן אסור לקרא נגד טפח מגולה בו, אך אם מגולה רק כל שהוא מותר, [כך הביאו הב"י עה]. והרא"ש והריטב"א נקטו שחידושו הוא שנחשב ערוה, אף שלפעמים מגבהת האשה בגדיה, ואינו מקום מכוסה לגמרי.

והב"ח כתב שהחידוש הוא ששוק איסורו אפילו בפחות מטפח, וגם כי יש סברא להקל בו משום שהוא מלוכלך בטיט וצואה, ואין בו הרהור, ודייק מכך החזו"א [טז ח] שמדובר על חלקו התחתון, כי אילו כהפמ"ג [משב"ז א] שמדובר מארכובה ומעלה, הרי לא מסתבר שדרכו להיות מלוכלך.

31. בספר שלחן שלמה כתב שגילוי טפח אסור מבת ג' שנים הראויה לביאה, והובא בבה"ל [עה ד"ה טפח]. אולם החזו"א [שם] כתב שכיון שהאיסור משום הרהור, כל שאין דעת בני אדם עליהן מחמת קטנותם, מותר. וראה ספר אשי ישראל [נה יח ובהערות שם].

32. רש"י [ד"ה שוק] ביאר שמדובר "באשת איש", ותמה הב"ח הרי אפילו אסור להסתכל אפילו באצבע קטנה שלה, וכל שכן בשוק. והוכיח מכך כביאורו שיש סברא להקל בו אפילו באשת איש, כיון שהוא מלוכלך בטיט וצואה, ולכן צריך להשמיענו שאסור, וראה פמ"ג [משב"ז עה א].

33. הרשב"א ביאר שהאיסור רק "לאחרים ולאנשים, משום הרהור, אבל לעצמה לא, שהרי היא קוצה חלתה ערומה", ובפרי חדש ובאר היטב [עה א] נקטו שגם לאשה אחרת אין איסור, כי לא שייך בה הרהור וכתחילת דבריו שהאיסור רק "לאנשים", וביאר המ"ב [ח] שאין גילוי גופה בכלל "ולא יראה" ולגבי זה אין חילוק בין עצמה לאחרת, ועוד כתב [עה כה] שעצימת עינים מועילה לטפח באשה, וביאר החזו"א [שם ז] שאינה ערוה ממש אלא טרדת הרהור, ולכן אינה אוסרת אלא לאיש ובראייה, וכ"כ בנשמת אדם [ד א].

אך בשירוי כנה"ג דקדק מסוף דבריו שההיתר רק "לעצמה" אולם לאחרת אסור, וכן העלה הרמ"א [שם] מדברי הרא"ש [לז] שטפח באשה ערוה "לאחרת" [ורק לאותה אשה אינו ערוה], ובאליהו רבה ומאמר מרדכי [ג] דחו ראיתו, ובביאור הגר"א כתב שצריך לגרוס ברא"ש "לאחרים".

34. הרא"ש כתב ששמואל עסק באיסור שמיעה, אך אין איסור לקרא ק"ש כששומע, אלא רק כשרואה ערוה, כי נאמר בה "ולא יראה", וכן הוכיח הכסף משנה [ק"ש ג טז] מדברי הרמב"ם. וראה שו"ע [אה"ע כא א] שאסור לשמוע קול זמר אשת איש, אך קול דיבורה מותר אפילו בעת ק"ש, ואילו של פנויה מותר שלא להנאה חוץ מעת ק"ש [פמ"ג עה א"א ו ומ"ב יז].

אולם דעת רבינו חננאל, מרדכי [פ], רבינו יונה, ראבי"ה [עו] ועוד, שאסור לקרא ק"ש

נשארות תלויות למטה.

ואיבעית אימא: לא שניא רצועה ולא שניא קציצה, אסור לתלות בהן, וכי תלה רבי — בכיסתא בכיס של התפילין תלה.

אי הכי, מאי למימרא?

מהו דתימא: תיבעי לתפילין הנחה על מקום, כספר תורה, שאסור לשימו על יתד, קמשמע לן שחלוק דין התפילין מספר תורה.⁽³⁷⁾

ואמר רבי חנינא: אני ראיתי את רבי שבשעת התפילה הוא גיהק⁽³⁸⁾, ופיהק, ונתעטש, ורק על הקרקע, וממשמש בכנרו כד-ב כדי להרוג בו כינה שעוקצת אותו.⁽³⁹⁾

אבל אם היתה טליתו נופלת ממנו, לא היה נוטלה ומתעטף בה, כדי שלא להפסיק

אמר רב ששת: שער באשה ערוה,⁽³⁵⁾ שנאמר [שיר השירים ד א]: "שערך — כעדר העזים"⁽³⁶⁾

אמר רבי חנינא: אני ראיתי את רבי שתלה תפיליו על גבי יתד.

מיתיבי: התולה תפיליו — יתלו לו חייו. דורשי פרשיות סתומות וחמורות אמרו: [דברים כח טו] "והיו חייך תלואים לך מנגד" — זה התולה תפיליו! שנאמר בהם "למען ירבו ימיכם" [שם יא כא].

מתרצת הגמרא: לא קשיא. הא, האיסור לתלות את תפיליו הוא רק כשתולה ברצועה, ונמצא שהבית של התפילין תלוי מתחתיה, וגנאי הוא להם, ואילו הא שתלה רבי את תפיליו, היינו בקציצה — ששם את הקציצה עצמה על היתד, ורק הרצועות

ומועילה בו עצימת עינים.

36. אף שנאמרו שם פסוקים מעין זה גם לגבי שיניים ועיניים, יתכן שאינם בכלל ערוה, כי אין דרכם להיות מכוסים, וגם שער אינו ערוה אלא כשרוך לכסותו.

37. הרשב"א למד מכאן שאפילו אם ס"ת מונח בכיסו [דהיינו ארון הקדש — מ"ב מ ג] אסור לתלותו על יתד, וכל שכן כשהוא רק בנתיקו.

38. רש"י ביאר בשני אופנים: א. מוציא רוח מפיו כריח המאכל שאכל. ב. מלשון "גוף הקים" דהיינו שפשט גופו וזרועותיו. והכסף משנה [תפלה ד יא] ביאר ש"פיהק" הוא מוציא קול כזוללים.

39. כך פירש רש"י, והיינו משום שהנוטלה

כששומע קול [זמר] אשה, ודומה לערוה גלויה לפני סומא, שאסור אף שהעין אינה שולטת בה. וטעם נוסף, משום שגורם להרהור, וכתב הנשמת אדם [ד א] שטעם זה אינו אסור אלא מדרבנן.

ואם קרא כששמע קול אשה, דעת פמ"ג והגר"א שחוזר וקורא בלא ברכותיה, וכן פסק המ"ב [עה טז], וראה להלן הערה 68.

35. הרשב"א כתב ששערה מחוץ לצמתה שאינו מתכסה מותר מפני שהוא רגיל בו ולא נטרד, ומשמע שההיתר רק לבעלה, אך באשה אחרת אסור. והב"י הביא בשמו שהחילוק בין חלק שרגילה לכסותו, שהוא אסור גם באשתו, לבין חלק שאין רגילות לכסותו. וראה משנה ברורה וביאור הלכה שהרחיב בבירור גדרי מנהגי הכיסוי. ובנשמת אדם [ד א] כתב ששער אסור רק משום הרהור, ולפיכך אינו אלא מדרבנן,